

БОЛЕСТИ ЗАВИСНОСТИ – ВОЈСКА И ДРУШТВО

СИСТЕМ СПОЈЕНИХ СУДОВА

Како је Војска саставни део друштва, његов својеврстан узорак, не чуди, већ наилази на одобравање јавности што је баш у њеним оквирима недавно организована стручна конференција о Сузбијању злоупотребе психоактивних супстанци у Војсци Србије. Како се тај проблем не може изоловано посматрати, сасвим је био примерен и логичан избор организатора: Управе за људске ресурсе Генералштаба Војске Србије и Одељења за ментално здравље и војну психологију Војномедицинске академије Министарства одбране, да се проблем посматра свеобухватно, из различитих углова и са разноликим искуствима.

Како су болести зависности акутни проблем савременог друштва, укључујући и наше, довољно упозоравају чињенице да је све више зависника, да се све више чује да је могуће говорити и о елементима епидемије, да све млађи становници ове планете, регистровани су случајеви деце од 10 година, долазе у контакт са психоактивним супстанцама, да сваки зависник увуче у своју мрежу још десетак особа...

Како се зна да је лечење тих болести дуготрајно, скупо и комплексно, а резултати су врло скромни, превенција остаје као најважнији облик стручног и људског чињења. Како је Војска саставни део друштва, његов својеврстан узорак, не чуди, већ наилази на одобравање јавности што је баш у њеним оквирима недавно организована стручна конференција о Сузбијању злоупотребе психоактивних супстанци у Војсци Србије. Како се тај проблем не може изоловано посматрати, сасвим је био примерен и логичан избор организатора: Управе за људске ресурсе Генералштаба Војске Србије и Одељења за ментално здравље и војну психологију Војномедицинске академије Министарства одбране, да се проблем посматра свеобухватно, из различитих углова и са разноликим искуствима.

■ СТРУЧНО И ЉУДСКО ЧИЊЕЊЕ

Учесници конференције говорили су о злоупотреби психоактивних супстанци (ПАС) у Војсци Србије, представници Министарства одбране Велике Британије, пуковник Сајмон Ванделур, војни изасланик, и мајор Мајкл Лински предочили су занимљива искуства из своје средине, а знатно шири круг стручњака у овој области, војних и цивилних психолога, психијатара и неуропсихијатара, уз учешће представника Српске православне цркве – заокружио је једнодневно излагање и суочавање искустава и мишљења о тој теми на изузетно садржајан, чак и лаицима – разумљив начин. Зборник, који ће организатори ускоро приредити, више је него потребно штиво, не само за струку већ и за широк круг људи. У њему ће свака породица пронаћи информације које су јој, можда, неопходне, попут објашњења ефеката дејства сваке дроге распрострањене у нашој средини и измененим стањима свести које изазива.

Заменик начелника Генералштаба Војске Србије генерал-потпуковник Милоје Милетић већ на почетку скупа истакао је да се у Војсци Србије систе-

матски прате околности настанка и узроци који доводе до злоупотребе психоактивних супстанци, а стално се предузимају и превентивне мере на њиховом сузбијању:

– Овој активности се поклања изузетна пажња, уз највиши степен приоритета, имајући у виду могуће последице по живот и здравље људи, уз тежишно ангажовање командира, команданата и трупних психолога. Војна професија, која је по својој природи повезана са низом ризика, изискује опсежне и систематичне психолошке припреме, посебно за извршење сложених задатака, што подразумева и селекцију људства у смислу менталног здравља и психичке спремности. Злоупотреба психоактивних супстанци повећава могућност настанка ванредних догађаја. Зато је превенција изузетно важна. У процени треба поћи најпре од способности препознавања ове појаве и свеобухватне селекције људског потенцијала. Неоспорна чињеница је да, практично, није могуће открити све случајеве злоупотребе психоактивних супстанци и да је у оружаним снагама готово свих земаља ово акутан проблем, при чему Војска Србије није изузетак. Спознаја да се тим озбиљно угрожава борбена способност и ефикасност сваке савремене армије захтева озбиљан научни приступ у изучавању узрока, последица и превенцији ове појаве.

То и јесу суштински разлози организације недавне стручне конференције. О проблемима злоупотребе психоактивних супстанци у Војсци Србије говорио је генерал-мајор Петар Радојчић, начелник Управе за људске ресурсе (Ј-1) ГШ ВС, напоменувши да је наркоманија видљив израз проблема, стања и токова у друштвеној заједници:

– Извесно је да се такво стање у друштву рефлектује и на војну средину, да се Војска Србије, као и војске других земаља, све чешће суочава са тим проблемом, што потврђују резултати редовног праћења психосоцијалног стања припадника Војске, али и сагледавања менталнохигијенског рада у јединицама. То је проблем који не сме да се игнорише – не због своје распрострањености, већ због евентуалних последица за појединца и колектив. Доступност наркотика представља претњу за војну дисциплину, чврстину колектива, али и безбедност, што захтева сталну будност и директну противакцију.

Овај социјално-медицински проблем треба свестрано сагледати како би се превентивно деловало на његово сузбијање у војној средини, предузимањем мера којим ће се постојећи модел превенције учинити ефикаснијим.

Говорећи конкретно о врсти злоупотребе психоактивних супстанци, која се системом спојених судова из друштва претаче и у

СВЕТ ИЗАЗА ЗАБЕЦЕ

Информације Светске здравствене организације, засноване на подацима које даје канцеларија за дрогу и криминал Уједињених Нација (ОДС) показују велики пораст ширења употребе илегалних дрога. У највећем броју се користи канабис, затим следе амфетамин, кокаин и опијати. У подацима које наводи Светска здравствена организација о годишњој преваленцији глобалне злоупотребе дроге у периоду од 1998. до 2001. године процењује се да око 185 милиона људи у свету користи најмање једну врсту дроге, 147,4 су корисници канабиса, 33,4 амфетамин, 13,4 милиона користи кокаин, 9,20 користи хероин, 7,0 екстазија... Подаци показују да је 2,5 одсто глобалне популације и 3,5 одсто младих људи од 15 година и навише користило канабис најмање једном годишње у наведеном периоду. Подаци такође показују велику заступљеност тзв. легалних психоактивних супстанци, тако да је регистровано милијарду и двеста милиона корисника цигарета, док је 3 одсто светске популације зависно од алкохола.

Последњих година у нашој земљи се наводе бројке од 30.000 до 100.000 корисника психоактивних супстанци.

Социопатолошки феномен – наркоманија и наркофилија, региструје се у Војсци Србије у знатно нижем проценту у односу на заступљеност те појаве у друштву. Анализом релевантних података у војничкој популацији, у сагледаваном периоду од 2001. до 2006. године, неку врсту контакта (сталну или повремену) са дрогом, имало је између 8 и 13% војника. Стална искуства са психоактивним супстанцама имало је од 0,5 до 2% војника. Такви војници су оглашени привремено неспособним и отпуштени из Војске Србије, у првом месецу после доласка на одслужење војног рока.

На основу добијених података у периоду од 2001. до 2004. године не може се закључити да је појава имала сталан раст нити пад, чињеница је да она варира од партије до партије и да се првенствено манифестује у блажим облицима – као наркофилија (повремено коришћење наркотичких средстава).

У 2005. и 2006. години уочљив пад у односу на претходне године. Тежња пада процента војника који су повремени корисници психоактивних супстанци може се објаснити: увођењем алтернативног служења војног рока (цивилно служење) и спровођењем свеобухватних мера превенције које се предузимају у Војсци Србије, при чему су обухваћени и војници и старешине.

Чињеница је, међутим, да ниједна војска у свету, без обзира на систем превентивних мера које предузима, није имуна на злоупотребу психоактивних супстанци.

Наравно, никако се не сме превидети да злоупотреба психоактивних супстанци у војној средини има своје специфичности, за разлику од других грађанских структура и услова.

војну средину, генерал Радојчић је нагласио да се класичан модел наркоманије не сусреће у јединицама, јер се "филтрација" изврши на регрутацији, или на предупутним лекарским прегледима, а да се у јединицама може говорити о наркофилији (повременом коришћењу наркотичких средстава, без зависности), што потврђују и истраживања на нивоу Војске. То не значи да војним колективима не прети опасност од потенцијалних уживалаца дроге, с обзиром на специфичност задатака, услове живота и доступност убојним средствима:

– Није тешко замислити последице, које би настале у случају да неоткривени наркоман западне у апстиненцијалну кризу док је на стражи, са оружјем и бојном муницијом у рукама.

Одговорност за превенцију злоупотребе наркотика сноси, пре свега, командовање. Она није пропорционална могућности ефикасног деловања, поготово када су у питању професионални припадници Војске. Наиме, важећа регулатива није ефикасна, у погледу дисциплинских и административних поступака, укључујући отпуштање из службе.

■ КОНТРОЛА НА СВИМ НИВОИМА КОМАНДОВАЊА

Управо та чињеница покреће питања о мерама и активностима које се предузимају ради праћења и сузбијања ове појаве у Војсци Србије. У овом тренутку контроле се спроводе на свим нивоима командовања – од пријавне службе, до смотри личних ствари. Едукација и колективна информисања имају све значајнију улогу у превенцији. Лица за која се утврди, или сумња, да користе наркотике упућују се на лекарски преглед, укључујући и циљно тестирање на њихово присуство, а потом на лечење или оцену способности.

Свакако да наведено није довољно. Војска има обавезу да учини све да се злоупотреба ГИАС-а не толерише у њеној средини,

како због своје ефикасности, тако и због одговорности према припадницима, њиховим породицама и друштву у целини. Зато је, пре свега, неопходно координирано предузимање превентивних, али и репресивних мера. Искуства других армија у овој области, на првом месту Велике Британије, могу бити врло корисна.

Зато је излагање мајора Мајка Линског, који је у Београд допутовао само да би учествовао на овој конференцији, праћено са великим занимањем.

– Почетна ситуација у овој анализи изгледа отприлике овако. Међу младим људима постоји уверење да је употреба дрога нормална и прихватљива. Ми сматрамо да су војници или користили или били изложени дрогама пре него што су дошли у војску. Став британске војске према конзумирању дрога је саввим јасан. Оно је некомпатибилно са својом службом, крши вредности и стандарде Војске, уништава оперативну ефикасност. Војска увиђа да је злоупотреба уобичајена појава у цивилном животу. Регрути су упозорени да не користе дроге и да избегавају дружење са њиховим уживаоцима, али и да ће обавезно бити подвргнути обавезном ненајављеном тестирању на дрогу.

Када кажемо да злоупотреба дроге није компатибилна са војном службом, мислимо и на то да краткорочни, средњи и дугорочни ефекти узимања нелегалних супстанци могу да имају штетан утицај на ментално и физичко здравље и спремност, те стога представљају директну претњу и оперативној ефикасности Оружаних снага и сигурности и безбедности особља видова Војске. Незаконито коришћење дроге међу припадницима Војске такође уништава углед и положај Оружаних снага.

Из излагања мајора Линског сазнали смо и да се управо због наведених разлога злоупотреба дрога не толерише у оквиру Оружаних снага Велике Британије. Уколико тестови покажу да је војник узимао дрогу, политика Оружаних снага је да ће, осим код малог броја изузетака, бити отпуштен. Политика Војске према дроги заснива се и на повећаном степену информисаности о том проблему, обезбеђивању метода одвраћања, најчешће у облику обавезног тестирања на дрогу за оне који су склони, а за оне који је још увек узимају, одлучно и брзо деловање да би се појачала вредност одвраћања.

■ ИСПОВЕСТ КОЈОЈ СЕ ВЕРУЈЕ

– У прошлости смо се највише ослањали на саму методу одвраћања, тачније на обавезно тестирање на дрогу, како бисмо смањили њену злоупотребу у Војсци. Ипак, сада се превенцији придаје већа важност. Команданти јединица су обавезни да уведу мере за смањење узимања дроге у својим јединицама. Они спроводе анализе о специфичним проблемима са којима се суочавају њихове јединице и проналазе одговарајуће факторе ризика. Након тога формулишу акциони план у облику политике јединице према дроги како би што успешније решавали препознате проблеме. Понекад се издвоје

Генерал-мајор
Петар Радојчић

Мајор Мајкл Лински

најосетљивији у јединици, а онда се мере превенције и одвраћања усмеравају на њих. Важна питања која на том путу траже одговоре јесу и где се почиње са злоупотребом дроге – код куће, на одсуству...

Обавезни годишњи тест обуке број 6 покрива аспекте злоупотребе дроге. Добијају га сви војници једном годишње од официра у јединици. Бави се проблемима коришћења дроге и напашава последице конзумирања. Презентације које помажу изграђивању свести о дроги обезбеђује цивилна установа коју ангажује

Војска. Своје исповести износи бивши војници који су узимали дрогу и били избачени из Војске. Чињеница да су прошли кроз пакао и вратили се на прави пут има велику веродостојност и изазива поверење слушаца. Искуство је показало да, ако имате официра који стоји испред војника и говори им да је дрога лоша ствар, то не носи основну поруку младим војницима. Свако ко има децу тинејџере тачно зна о чему говорим. Ако имате некога са ким слушаоци могу да се идентификују као са својим вршњаком, ко излаже проблем без осуђивања, онда то функционише. Слушаоци се информичу о томе како дрога утичу на род мозга, тако да могу сами да закључе колико је она штетна, али је општа порука јасна.

Мајор Лински је детаљно изложио начин тестирања на дрогу у Оружаним снагама Велике Британије, а у каснијој дискусији сазнали смо да се веома слична метода већ користи и у Војсци Србије. Британска војска спроводи 108.000 тестова сваке године. Тестови су усмерени на оне за које постоји највећа вероватноћа да ће починити прекршај, при чему се тестира око 85% укупног кадра. Листа приоритета показује да где год у свету иде британска војска, иде и CDT. Тестови су ненајављени и спроводе се након одсуства, пре одсуства и између два одмора.

Током стручне конференције било је говора и о начину организовања и улози психолошке службе у превенцији злоупотребе психоактивних супстанци, њиховој заступљености у периоду од 2001. до 2006. године, епидемиолошким аспектима злоупотребе психоактивних супстанци, војномедицинском значају превенције болести зависности и оцене способности за професионалну војну службу, одликама личности које злоупотребљавају психоактивне супстанце, искуствима у лечењу припадника Војске од болести зависности, правним аспектима тог проблема, ефектима дејства појединих супстанци, измењеним стањима свести адолесцената – регрута, искуствима у откривању и сузбијању злоупотреба психоактивних супстанци, могућностима и поузданости детекције, али и могућим злоупотребљама и манипулацијама.

Одговор Српске православне цркве на болести зависности представио је епископ јегарски др Порфирије (Перић), игуман манастира Ковиљ, говорећи о Заједници за лечење болести зависности која делује под окриљем СПЦ као "Земља живих":

– Када неко постане наркоман, то је видљив знак да он нема само психолошки него и дубоки духовни проблем. Заједница *Земља живих* је ружња Божја рука свима онима који се осећају промашеним, неоствареним, уморним, разочараним, зависницима и незави-

сницима, тужним и сиромашним у срцу. Уверени да је зависник у egzистенцијалној кризи, створена је клима живота у духу једноставне хришћанске породице. Зато предлажемо молитву, рад, искрено пријатељство и стину и одрицање. У нашим братствима се не пуши, нема алкохола, телевизије... Човек се концентрише на своју унутрашњост и тако спознаје своје слабости и врлине. Послови које обављају момци у братству: прављење хлеба, чишћење по кући, рад у столарији, башти, рад са животињама, али и уметничко стваралаштво, иконописање, резбарија, позориште, само су неке од активности које имају искључиво васпитни карактер. Услов за улазак у заједницу само је један – жеља за мењањем.

ГЕНЕРАЦИЈА БЕЗ СНОВА

Информације Светске здравствене организације упућују на велики пораст ширења злоупотребе психоактивних супстанци. Конференција нас је још једном подсетила да Србија спада у зону са високим ризиком, а томе знатно доприноси податак о њеном географском положају на Балканском путу, који је познат по илегалној трговини дрогом између Азије и Европе, укључујући поморске путеве, конфликтне зоне на Космету, те стога и високу доступност илегалних супстанци у региону. Истовремено, пракса здравствених стручњака у Србији показала је да сваки зависник од дроге у периоду од шест до седам година увуче у зависност још 10 до 12 особа, што отвара врата забрињавајућем ширењу болести зависности у Србији.

Досадашња искуства показују да решавање питања злоупотребе психоактивних супстанци захтева мултидисциплинарни

Епископ јегарски
др Порфирије

приступ, који подразумева ангажовање многих друштвених структура, почевши од школства, здравства, правосудја, органа безбедности, спортских организација, војске, цркве, медија.

Управо су скоро све поменуте структуре и биле укључене у стручну конференцију, на којој је свестрано, са различитих аспеката, сагледан социјално-медицински феномен злоупотребе психоактивних супстанци у Војсци Србије. Закључци су само још један корак напред у борби против болести која је генерацији жељној снова – одузела сан. ■

Драгана МАРКОВИЋ
Снимко 3. ПЕРГЕ

ЗАКЉУЧЦИ И МЕРЕ

Злоупотреба психоактивних супстанци је озбиљан глобални друштвени проблем, са тежњом ширења, нарочито међу младима, што се рефлектује и на припаднике Војске Србије. Ова појава међу професионалним припадницима Војске нема велике размере, али је опасна због последица које могу да проузрокују корисници психоактивних супстанци. Предузимање мера превенције јесте основни начин супротстављања тој појави у Војсци зато је потребан делотворан и целовит програм превенције. Органи командовања, који су најодговорнији носиоци превенције, предузимали су мере које су допринеле контроли појаве. У томе су значајан допринос имали и психолози, пружајући стручну помоћ органима командовања, пре свега њиховом едукацијом. Та област нормативно није довољно експлицитно регулисана. Према важећем Правилнику за оцену здравствене способности, на служење војног рока упућују се и регрути, који су имали искуства са психоактивним супстанцима. Проблем се увећава тиме што се систематски прегледи обављају три до 15 година пре упућивања у јединице.

Имајући у виду чињеницу да негативне последице коришћења наркотика у војној средини могу угрозити готовост појединих јединица, ради сузбијања и спречавања ширења те појаве међу припадницима Војске предложене су следеће мере:

На нивоу Министарства одбране Републике Србије:

У *Нацрт закона о Војсци Србије* уградити одредбе о санкционисању злоупотребе психоактивних супстанци, укључујући и меру престанка професионалне војне службе. Изменити постојеће Упутство за регрутовање и попуњу Војске и обезбедити

да се систематски прегледи регрута обављају у години упућивања на одслужење војног рока, са циљним тестирањем на присуство наркотика. Формирати стручни тим за израду *Програма превенције злоупотребе психоактивних супстанци* у Министарству одбране и Војсци Србије. Формирати стручну екипу из састава ВМА (неуропсихијатар, токсиколог, клинички психолог), која би, на предлог ГШ ВС, била упућивана у јединице под сумњом да се у њима користе наркотици, ради психолошко-психијатријских и токсиколошких прегледа. Прописати и спроводити у ВМУ циљно тестирање ученика средње стручне војне школе и студената Војне академије, пре пријема на школовање и пре произвођења у професионална војна лица, ради добијања релевантних података о коришћењу наркотика.

На нивоу Генералштаба Војске Србије:

Израдити целовит програм едукације професионалних припадника Војске из области злоупотребе психоактивних супстанци и спречавања болести зависности. Организовати ненајављене психолошко-психијатријске и токсиколошке прегледе за професионалне припаднике Војске до 35 година старости.

На нивоу јединица:

Свако поседовање опојних дрога третирати као кривично дело и покретати поступак код надлежних органа. Без одлагања упућивати на лечење и оцену способности лица за која се зна или сумња да злоупотребљавају психоактивне супстанце. Интензивирати едукацију професионалних припадника и војника из области наркоманије и болести зависности, ангажујући психологе и лекаре.